

Дідька вбив (Із дитинства Олекси Довбуша)

Іван Андрусяк

КІНОКАЗКА

Усе починається зі снігу. Гострого і печального. Сперся аж ген на вершку та й дрімає. І що йому до того, з котрого боку сонце його обзирає. Най собі дивиться — все одно вже не з'їсть.

Отару пора згонити, а ватаг^[2] чогось мнецкає^[3], так якби то йому Іллі, а не друга Богородиця. А ті тварюки розлазяться корчами, гейби^[4] мана їх водила. До того ще й нагулькуватий^[5] Пилип пса сп'яну вгробив, най би його Арідник^{[6] [7] [8]} колись так батогом шворкнув! Напився, шибайло^[9], та й хотів перти серед ночі кудись у рипу³, ще й ґайду^[10] з собов^[11] тягнув. А пес не дурний, горівками не заливається — сам не йшов і Пилипа не пускав. Ну, той його тогди^[12] герлигов¹⁷ по плечах — і хребет переломив. Плакав на другий день, каявся, а що то вже допоможе...

Тож тепер ти, Олексику, пензлюй^[13] цими зворами, як отой ґайда, та й завертай до гурту цих дурних баранів — а вони не завертаються. Хоч скач, хоч плач,

а не тримаються купи — і все тут! Куди ж ти потеклася^[14], немоче? На, бріцько, бррррр...беее-е-е^[15]... Ровта ведмедів на твою дурну бербеницу!^[16]

А поза кадром якісь діди і баби, знай, співають собі отих полонинських, пастуших:

а я піду у лісочок

запію в листочок

буде милий пізнавати

чий то голосочок

А на дідька лисого він здався тут, твій голосочок, як той хлопчур генде^[17] поночі корчами бродить. Панська вівця кудись відшиблася, то ватаг нагримав, як на остатного^[18]: не вертайся без неї — і фертик^[19]! А ви розспівалися, гейби роботи не мали:

...запію в листочок...

Помогли би ліпше шукати, бо цими зворами сам чорт ногу зломить. Але ж ні — співають...

А ніч усе глибша, все глибша, все глибша.... І смереки якісь нетутешні — понурі й нудні. І кожна норовить підставити ногу.

Перечепився, встав — і знову, вперто: на, бріцько, бррррр... беее-е-е... ровта ведмедів... а вівці не чути, хоч лусни.

Мжичка, і мжичка, і мжичка. Але преться, бідачисько, все далі в гори. Якісь птахи

шугають з-під ніг. Якись тварюки репетують як навіжені — не зважає.

Світанок. Зморився. Став на горі. Роздивився довкола — мовчанка. За спиною червона яма. Не зважає. Ви— тер піт крисанею^[20]. Фанатично, зо злості — далі, вище!

А ті, поза кадром, співають далі. Лиця їхні — потріскана Гума — час від часу появляються нізвідки і знову щезають.

Але...

Стій!

Що то за ватра вгорі під дубом?

І звідки тут дуб? — дуби не ростуть так високо!

Так ще який дуб!

Ага —

стоя^[21].

І два діди коло стаї. Сидять, підкладають до ватри по хворостині. Спокійні, гейби цілу вічність отак просиділи.

— Славайсу^[22]!

— Слава навіки, — понуро.

— Чи дужі-сте, ґазди^[23]?

— І ґазди дужі, та й ми нівроку.

Дивно. Якись такі... Аж містичні.

— А чи не виділи ви ерку^[24]? Відшиблася від отари, цілу ніч шукаю.

— Генде, — Білий сказав, — кобилу сце.

Ссала. Кінь ревниво обзирає, але не смів зачіпати.

— Сідай, — Чорний похмуро, — відпочинь.

Сів.

Тихо.

Як заворожений.

Незчувся — голову на коліна й заснув. Снилися гори. Файні, але якась аж надуже земні. Кликали. Чи йшов, чи не йшов — не пригадує.

Втворив очі.

Чорний:

— їж кулешу, — подав миску.

Леся нагадував сон, але лізли в очі лиш Гумові співці...

...а я піду у лісочок...

Білий:

— Нагадуй добре. То смерть твоя снилася.

Не втямив.

Аж потім —

— раптом —

— Де я? — роззирнувся:

сніг у стаї,

папороть і печаль ростуть зо сволюка,
чорний кінь мовчки догризає вівцю,
а біла кобила ревниво дивиться...
і Чорний — не дід, а баба, волоссям обросла.

Білий:

— Не бійся. То вам лиш здається, що ми далеко одне від одного. Муж і жона — одна сатана. Разом варили кулешу — разом і їмо.

Наплили на очі Гумові лица співаків, накланяйсь одне на одне, покотилися...

...а я піду у лісочок

запію в листочок

буде милий пізнавати

чий то голосочок...

Струснув головою. Відійшли.

— А вівцю... нащо?

— Не твоя то доля. Не твій хліб.

— А моє що?

— То.

Виходить чорна зі стаї,

топірцем ся підпирає,

в лівій долоні пістоль завис.

— Маєш, — каже, — не діамантами штукатурені, зате — твої. Рідко хто свою зброю має, для нього вихрещену.

— Ви що, мене опришком по світу пустити хочете, людей по шляхах рабувати? — скипів!

— Опришком, синку, — спокійно. — Пси також різні бувають. Один кусає, інший — стереже.

Відступив. Озирнувся.

Витер з чола і з кадра лица Гумові. Обірвав на півслові їх пісню.

ой кувала зазуленька

та й стала...

— Давайте, — каже, — зброю.

— Сам візьми — поклала коло ватри. — Але знай, що не дурно^[25] тобі даємо її. Як матимеш розум і душу, то й жити будеш, і славу меш^[26] мати, та й не лиш славу. А якщо встекнеш^[27], то ліпше пусти собі зараз кулю в чоло.

Роззирнувся.

Вдихнув на повні.

Здоймив причандалля.

Ворону на дубі —

— га!!!

ах

ах

ах

ах.....

Горить дуб.

Ніде нікого.

Навіть пісні.

Пістоль у пазуху — та й в долину.

Атам — рейвах!

Арідник ногою тропнув.

Отари — врозтіч.

Пастухи, як барани, очима — на Олексу.

Роти повторяли.

Мовчать.

Раптом котрийсь:

— Дідька вбив! Дідька!..

(...дідька... дідька... ідька...),

і покотилося горами.

Стояв, блідий...

ЩО БУЛО ДАЛІ

А далі була — пісня! Пісня про Довбуша:

Гайда, хлопці, гайда свистом — Западають стежки листом.

Гайда, хлопці, гайда бігом -

Замітає стежки снігом.

Щоби Кути не минути,

До Косова повернути...

... Насправді про Олексу Довбуша достовірно відомо лише те, що він — був! Що народився в селі Печеніжині неподалік від славетного гуцульського містечка Коломиї. Що в дитинстві справді пастушив на полонинах — і там пережив якусь велику пригоду. Казали, що він вбив дідька, а тому його не брала ніяка куля, крім спеціально заговореної. Казали, що мав на голові сім золотих волосків, і вони давали йому нечувану силу. Казали, що він зібрав ватагу відчайдухів-опришків, нападав із ними на маєтки польських панів, відбирав несправедливо Кажите добро і роздавав його українським селянам. Одначе не все, мабуть, роздавав — бо мало не в кожному гуцульському селі є своя легенда про те, що саме в ньому Довбуш закопав часточку своїх скарбів.

І не раз буває так, що сидять якось увечері на призьбі перед хатою старий гуцул зі своїм маленьким онуком. І онук видивляється щось серед гір, а тоді й каже:

— А бачиш, дідуню, он-о в березі якесь сві телко?

— Та то Довбушеві скарби закопані.

— І їх можна відкопати?

— Певно, що можна. Але то дуже небезпечно. Вони лише раз на сім років показуються людям отаким сві— телком. Манять. Але стереже їх сам Арідник, а його просто так не здолати. Треба спеціальну примовку знати.

-А ти знаєш, дідусю?

— Та трохи знаю... Мені ще мій дідо розказував.

— То скажи й мені!

— Е, ти ще малий...

— Та ні, дідусю! Я вже великий! Я вже дуже великий! Ось-ось до школи піду! Скажи...

— Ну, гаразд. Підставляй вухо...

І щось малому нашепче — а що саме, то лише ми, гуцули, й знаємо. Та нікому не скажемо, бо тоді поз'їжджаються до нас у Карпати з усього світу дивні люди та й будуть нам гори перекопувати.

А воно нам треба?!

^[2] Старший пастух.

^[3] Узагалі — мене, але тут — вагається.

^[4] Ніби.

^[5] Чолов'яга з кепським характером.

^[6] Найголовніший дідько в гуцульській міфології.

^[7] Йолоп, бевзь.

^[8] У небезпечне місце.

^[9] Палицею.

^[10] Пес.

^[11] З собою.

^[12] Тоді.

^[13] Шастай, нипай, бігай.

^[14] Повіялась (сердите).

^[15] Так у Гуцульщині кличуть овець.

^[16] Пристойна лайка.

^[17] Онде.

^[18] Як на невідь-кого (принизливе).

^[19] І кінець! І все тут!

^[20] Гуцульський капелюх.

^[21] Хижа на полонині, де спиняються пастухи.

^[22] Скорочене в просторіччі від: Слава Ісусу Христу

^[23] Газда — то господар, а ще "газдо" — поважне звертання в гуцулів, на кшталт "пане".

^[24] Вівцю.

^[25] Нечарма.

^[26] Будеш.

^[27] Скажешся, — тут: поводитимешся не по-людськи, "як скажений".